

БОШКО БУХА

РАТНИ ЛИСТОВИ ХЕРЦЕГОВАЧКИХ ВОЈНИХ ЈЕДИНИЦА
(библиографија)

Цјелокупна југословенска издавачка дјелатност у НОБ-у, од самога свог почетка, била је усмјерена јединственом и општем задатку: ослобођењу земље од окупатора, разобличавању издаје, борби против фашизма, ширењу истине о НОБ-у и праведној пројекцији будућности нове Југославије, у којој ће сви наши народи и народности слободно одлучивати о својој судбини. Основну линију цјелокупној партизанској штампи, која је излазила широм Југославије, дао је друг Тито у ослобођеном Ужицу 19. октобра 1941. у уводнику првог броја „Борбе“ под насловом „Зашто излази *Борба*“:

„*Борба*‘ као орган КПЈ треба да буде не само гласило радних маса већ и гласило свих подјармљених народа Југославије . . . У овој херојској борби коју данас воде наши народи, *Борба*‘ треба да буде она спона која ће повезивати све народне снаге у један јединствен народноослободилачки фронт. *Борба*‘ треба да буде организатор свих народних снага за постигнуће једног великог циља — немилосрдне борбе против окупатора и његовог протјеривања из наше напаћене отаџбине, за постигнуће пуне слободе наших народа у својој ослобођеној отаџбини.

Непријатељ наших народа, који је поробио и до гола опљачкао нашу земљу, искоришћује сва могућа средства, да би лакше одржао наше народе поробљеним. Он искоришћује плаћеничку домаћу штампу, у којој пишу издајници који су се продалаи за чанак леће крвнику наших народа. Непријатељ искоришћује радио и друга пропагандна средства, помоћу којих шири лажни како о положају у самој земљи, тако и о ситуацији на

источном бојишту. Он је ставио све у погон да застраши и морално утиче на наше необавијештене народне масе. Он настоји да прикрије страховите губитке које му задаје херојска Црвена армија, он претвара своје неуспјехе и поразе у побједу покушавајући на тај начин да завара не само њемачки народ него и остале поробљене народе у Европи. Он настоји да прикрије своје поразе у нашој земљи, који му задају јуначки партизани; он настоји да прикрије своја звјерства пред народом или да их оправда разним циничким изговорима. Тај свирепи непријатељ хоће да се прикаже као неки пријатељ српског, црногорског, хрватског и других народа Југославије. Он је створио марионетске владе у Београду и Загребу, само да би заварао наше народе и лакше их држао у потчињености. Задатак наше 'Борбе' је да те смицалице непријатеља пред народом раскринкава и прикаже у правој свјетлости. 'Борба' треба да објашњава значај народу данашње народноослободилачке борбе, да показује перспективе те борбе и улије народу вјеру у коначну побједу над омраженим окупатором.⁴¹

Те ријечи друга Тита биле су директива сваком комитету, команди, организацији и органу. То најбоље потврђује и уводна ријеч првог броја *Билтена КПЈ за БиХ*, 18. децембра 1941. године:

„У читавом нашем раду осјећа се недостатак листа, који би вршио ону улогу, која је данас намијењена листу Комунистичке партије, а то је: да буде најсвјеснији и најдосљеднији организатор свих народних снага за немилосрдну борбу против омражених фашистичких освајача и свих њихових презривих слуга, издајника и народних изрода, звали се они Павлић, Љотић, Дрљевић или Недић. Услови под којима ми радимо су тешки и ми нисмо у могућности да издајемо данас такав лист. Да бисмо бар унеколико надокнадили тај недостатак, ријешили смо да издајемо сваких десет дана Билтен који ће нам донеке замијенити лист.

Задаћа нашег Билтена јест: Прво, да редовним обавјештавањем и правилним тумачењем свих важнијих догађаја и питања садашњице помогне свим нашим борцима да свугдје, и на фронту и у позадини, својим дјелом и ријечју, доприноси окупљању и повезивању свих народних снага у јединствени народноослободилачки фронт. Тако ћемо истовремено моћи остваривати јединство воље у нашим редовима и дјеловати јединствено на свим пољима народне борбе.

Наши војни и политички кадрови су пуни воље за рад, храброст и пожртвованост, али немају довољно сви искуства и способности сналажења, често гријеше или се колебају у својим одлукама. Постараћемо се, да сви они из нашег Билтена добију јасна упутства, која ће им помоћи да брзо и одлучно дјелују. То је важно нарочито данас, када од брзе одлуке зависи успјех нашег рада.

Друго, настојаћемо да наш Билтен допре до ширих народних маса. Помоћи ћемо им да схвате смисао и значај данашње народноослободилачке борбе, да сагледају богате могућности њеног даљег развоја и да стекну вјеру у коначну побједу над мрским освајачима. Неуморно ћемо истицати потребу јединства свих родољубивих снага Босне и Херцеговине, без обзира на вјеру и народност, као предуслов и јамство побједе. Непрекидно ћемо раскринкавати пред народним масама све подмукле покушаје окупатора, да непосредно или преко својих плаћеника угуше ослободилачку борбу народа. Раскринкаћемо саме те издајничке, њихову препредену игру и њихову прљаву улогу.

Да бисмо могли извршити задаћу коју смо покретањем Билтена преда се поставили, потребно је да сви родољуби помогну нашем напору. Једни писањем чланака, други слањем дописа, трети умножавањем и растурањем Билтена међу што шире народне масе. Само на тај начин повезаћемо се нераскидивим везама из које су проистекли наши храбри народноослободилачки партизански одреди и моћи ћемо повести не само радничку класу него и све остале трудбенике, све родољубиве, све вјерне синове свога народа, у тешке и крваве борбе које нас још чекају.²

Једном приликом, послје рата, о значају поновног излагања „Борбе“ друг Тито је рекао: „Један од најзначајнијих датума наше револуционарне штампе био је дан када је у ослобођеном Ужицу 1941. године поново почела да излази 'Борба', заједно са њом и многобројни листови и билтени у свим крајевима наше земље. То је била штампа херојске борбе наших народа за ослобођење и социјализам, то су били једини листови у поробљеној Европи.“

Насушна потреба припадника НОП-а, посебно бораца НОВЈ, за својом штампом проистицала је из карактера рата и ослободилачке мисије НОВЈ. Партизанска штампа бранила је интересе народа, служила се истином и борила за правду. Она је постала активан чинилац стварања линије НОБ-а, њен агитатор и пропагатор, васпитач народа у духу НОБ-а.

Циљ овог рада је да библиографијом ратних издања листова херцеговачких јединица сагледа и ту страну НОР-а на подручју Херцеговине, о чему се мало зна и пише, а што је у НОБ-у одиграло огромну улогу у повезивању ослободилачких снага у чврст народноослободилачки фронт, јер је, упоредо с оружаним устанком, народу требало објашњавати величину и значај НОБ-а, њену перспективу и дубоку вјеру у њену коначну побједу.

Масовни народни устанак у источној Херцеговини, јуна 1941. године, покренут прије општег устанка у Југославији усљед страховитог терора који су спроводиле усташе, био је углавном ограничен на борбу против усташа, па је Обласни комитет КПЈ за Херцеговину упутио неке своје чланове да зауставе стихију-

пост устанка и стану на чело побуњених маса, да их правилно организују и поведу у борбу не само против усташа него, у првом реду, и окупатора који су и довели усташе на власт.

„Срески комитет за Мостар, шаљући своје кадрове међу устанике, крајем јула 1941. године, пребацио је са једном групом комуниста на ослобођену територију и дио техничког материјала за ручно умножавање пропагандних ствари. До сједишта Оперативног штаба код Кифина Села пребачен је радио на батерије, писаћа машина, шапирограф, хектограф и нешто мало новинског папира. При Оперативном штабу формирана је *Техника*, која је имала задатак да штампа летке, прогласе и борбена саопштења Штаба за Херцеговину.“³

Међу првим лецима та приручна партизанска штампарија штампала је почетком августа Проглас руководства НОП-а за Херцеговину, упућен домобранима који су слати као помоћ опсједнутим гарнизонима у Херцеговини. Устаничке масе су у току јула и августа ослободиле скоро читаву Херцеговину. Многа непријатељска упоришта била су опкољена. Због тога су и упућиване разне домобранске јединице у помоћ опсједнутим гарнизонима, те је војно руководство при Обласном комитету КПЈ за Херцеговину упутило тај Проглас, штампан у наведеној штампарији, заведеним домобранским војницима.⁴

О судбини радио-апарата који је донесен са шапирографом и писаћом машином Владо Ивковић у књизи „Невесиње 1941.“ пише: „Занимљиво је напоменути да су у нашем раду велику улогу играле радио-вијести. Заправо, поред радио-апарата којим је располагао одред 'Бишина' један једини радио-апарат на пространој невесињској територији био је у устаничком центру Лукавац. Имала га је група око Медана, Немаревина, Шотре и Дукнице Граховца. Од 20. августа 1941. године то је званично био радио-апарат Штаба партизанског батаљона 'Невесињска пушка'. Тада је Штаб почео да дјелује и издаје радио-вијести. Најприје су други доносили апарат собом и укључивали га на скуповима... Радио-апарат је био постављен у кући Дукнице Граховца, гдје се налазио и Штаб. Вијести је слушао, сребивао, куцао и умножавао секретар Штаба Бориша Граховац...“

Руководство народноослободилачког покрета је све више увиђало значај писане ријечи и радио-вијести. Уложени су велики напори да се дође до радио-апарата, писаћих машина, папира, индига и да се, уопште, технички оспособимо за пропагандни рад.“⁵

По формирању Херцеговачког НОП одреда при његову Штабу почела је дјеловати *Техника* Оперативног штаба за Херцеговину. Готово свакодневно су штампане радио-вијести, повремено саопштења Штаба, најчешће последице успјешно изведене борбе или диверзије. Умножавани су војни сепарати намијењени за обуку јединица и стручно уздизање старјешина. Тако је 16. окто-

бра умножен сепарат „Упутство за одбрану од оклопних и брзих јединица“, а 23. октобра „Борбена дејства по ноћи и зими“.

„Развојем партизанских снага, у јесен 1941. године, порасле су потребе за пропагандним материјалом, који није могла да подмири Техника Штаба НОП одреда, те је Врховни штаб почетком 1942. године формирао Оперативни штаб НОПО за Херцеговину. При Оперативном штабу, првих дана јануара, формиран је Агитпроп, који у почетку, готово дана јануара, формира акције, шапирографом умножава у виду летака саопштења о резултатима борбе. При неким штабовима батаљона формирана су слична техничка тијела за пропаганду.“⁶

Ипак, највише информација становништво Херцеговине, посебно Мостара, добијало је преко материјала штампаног у Техници МК КП за Мостар, *Билтена*, летака и другог пропагандног материјала, чак и на талијанском језику намијењеном талијанским војницима да би видјели у шта су их њихови диктатори увукли.

И тај вид борбе, штампана ријеч, и у Херцеговини и широм земље, започет је, као и оружана борба, без оружја, тако рећи голоруко, против вишеструко надмоћнијег непријатеља, у чијим су се рукама налазили тенкови и авиони, топови и митраљези, барут и муниција, а тако је и тај вид наше борбе започео празних руку, без папира и оловке, без радио-станице и штампарских машина.

Међутим, штампана ријеч ослободилачке борбе и народне револуције крчила је себи пут, какав су крчиле и наше јединице, и ништа је на том путу није могло зауставити, јер је њено гесло било — истина. Штампани народноослободилачког покрета народ је вјеровао, па су примјерци новина, брошуре и других издања прелазили из руке у руку и били чувани као најдраже благо. Када је непријатељ у сукобу био побјеђен, прво што му је, уз оружје, одузимано били су папир и оловка. Познате су многе партизанске акције вођене само за папир, олово и штампарску боју. Илустративан је примјер групе бораца из Хрватске који су заузели један тигл⁷ и писаћи материјал, који су с попатним писмом, упутили редакцијама централних листова Хрватске:

„Драги другови,

Ми знамо колико вриједи штампа у рукама народа који се бори за слободу. Ми знамо да је наша штампа исто тако убојито оружје као наше пушке и тенкови. Много пута лежећи у блатном рову, често и гладни, имајући пред собом јачег непријатеља, ми смо из штампе црпили снагу. Ви сте нам саопћавали да тамо негдје, стотине километара далеко од нас, незадрживо јуриша Црвена армија. Ви сте нам говорили о успјешној борби наших западних савезника и свих поробљених народа. То нас би увјеравало да нисмо сами, то нам је давало новог полета. По-

носни смо што ће из ове штампарије, из које је до јуче излазила лаж и клевета, појурити као бујица нове ријечи, ријечи истине, слободе и правде.“

Штампа и пропагандни материјал читан је у групама због малог броја примјерака и због приличне неписмености народа. Учинак пропаганде писаном ријечју био би непотпун без живе ријечи. Изговорена ријеч била је још моћнија, приступачнија, ефикаснија. Због тога су и политички радници радо користили састанке, конференције, зборове, сијела и скупове за информисање народа и објашњавање догађаја код нас и у свијету.

Како су настајале новине војних јединица потврђује један чланак у листу „Наш фронт“, јер „... скоро свака јединица издаје не само штампане већ и рукописне цепене новине“. Војници умјетници цртали су карикатуре, давали форму листу, писали уводне чланке „смјестивши се испод каквог грма или у каквој штали. За пола сата, сат, цепене новине су готове и иду од руке до руке. Читав унутрашњи живот вода огледа се у цепном листу. Војници дописници залазе свуда, боре се са пушком у руди. Тако се стварају новине руком самих бораца и младих командира. Новине одишу животом својих јединица. Дијеле са њима и тугу и радост...“¹⁸

Политички комесари били су дужни да организују и редовно шаљу за новине све што интересује њихов одред и оближња села, писали су о свему што се на њиховом сектору борбе догађало. Тако су стотине хиљада бораца дале своје прилоге, чланке, pjesме или карикатуре, често цртане и на папациру.

Наведене карактеристике и оцјене о партизанској штампи у потпуности се односе и на партизанску штампу Херцеговине која је, исто тако, имала тежак пут настанка и успона, уско повезан са развојем народнослободилачке борбе. Но, и поред тога, издавачка дјелатност била је веома плодна.

У овом раду наведени су до сада прикупљени и обрађени подаци о листовима херцеговачких јединица. Стога, за сада, изостављамо гласила народних одбора, органа КПЈ за Херцеговину, Народног фронта, омладинских организација, АФЖ-а, пионирских организација, те брошуре, чланке, билтене, партијске материјале, прогласе, летке и плакате. Многи листови нису сачувани, вјероватно нису ни истражени ни пронађени, понеки примјерак још лежи, негдје, неоткривен, или се налази код појединих бораца као ратна успомена, па су ти примјерци још недоступни обради. Међутим, то не умањује њихов значај.

На многим листовима нису означени издавачи, редакције, штампарије или технике, година и мјесто излагања, тираж и друго, што је често изостављено из конспиративних разлога. Слиједи њихов попис. За сваку библиографску јединицу наведена је и установа гдје се издање чува.

- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Херцеговачки народноослободилачки партизански одред, 15, 25. јуна 1942, Зеленгора, писаћа машина (6).⁹
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, из Штаба Столачког НОП батаљона (Столац), датиране без нумерације, шапирограф, мај 1942, 14 (6).
- ВИЈЕСТИ, Оперативни штаб НОП одреда за Херцеговину, бб, 28. априла, бб, 30. априла, бб, 2, 6, 8, 10. маја 1942 (село Фатница, Билећа), датиране без нумерације, шапирограф, 28. април (1, 6), 30. април (1), 2. мај (6), 6, 8, 10, мај (1).
- ХЕРЦЕГОВАЧКИ БОРАЦ, лист 10. херцеговачке бригаде, 5, 15. јануара 1943, Музеј Херцеговине ЗПА/К-10-V-369.
- ХЕРЦЕГОВАЧКИ БОРАЦ, орган 10. херцеговачке бригаде, 4, јануар 1943, Травник шапирограф (2, 6).
- УДАРНИК, цепне новине 1. чете 2. батаљона 12. херцеговачке бригаде, бб, новембар 1943 (Требиње), писаћа машина (6).
- ЦЕПНЕ НОВИНЕ, 1. чете 2. батаљона 12. херцеговачке ударне бригаде (2. херцеговачка бригада), новембар 1943, Музеј Херцеговине Мостар КЗ-I-114.
- РАДИО-ВИЈЕСТ, Јужнохерцеговачки НОП одред, 10. маја 1942, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К14-IV-498.
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, 29. херцеговачке НОУ дивизије, поднаслов из 1944, бр. 1: *XXIX У дивизија НОВ Југославије*, излази сваки други дан, 1943, 12, 30. новембра (Гацко); 1943: 12, 13, 15—21, 25 (6); 1944: 1—23 (2), 24 (2, 6), 25—30 (6).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Штаб Партизанског одреда за јужну Херцеговину, 1943: 3—19, шапирограф, 3, 4, 5, 6 (6), 1944: 1—4 (2, 6), 5 (6), 6 (2, 6), 7—9, 14 (6), 15 (2).
- ЦЕПНЕ НОВИНЕ, лист 2. чете 2. батаљона 10. херцеговачке бригаде, 1, март 1944 (Билећа), писаћа машина (2).
- ЦЕПНЕ НОВИНЕ, лист 1. чете 4. батаљона 10. херцеговачке бригаде, 1, јануар 1944 (Невесиње), писаћа машина (17).
- ЦЕПНЕ НОВИНЕ, лист 1. чете 5. батаљона 10. херцеговачке бригаде 29. дивизије, 14, јануар 1944 (Требиње), писаћа машина (17).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, издаје Техника 12. херцеговачке НОУ бригаде (Невесиње), датиране без нумерације, шапирограф, 24. и 25. јануара 1944 (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Сјевернохерцеговачки партизански одред, 1, 9. јануара 1944 (Столац), шапирограф (6).
- УДАРНИК, четне новине 3. чете 5. батаљона 10. херцеговачке НОУ бригаде, III, 1944, 12/13, јануар-фебруар (Требиње), 15 (Мостар), излази мјесечно, наслов рукописом, текст писаћом машином, 12/13 (17), 15 (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, К. Ш. 68, ф. 1, док. 2, број 24, 29. дивизија, 29. фебруара 1944 (2).

- УДАРНИК, лист 1. чете 5. батаљона 10. херцеговачке бригаде, 15, фебруар 1944 (2).
- НЕДЕЉНИ ПРЕГЛЕД РАДИО-ВИЈЕСТИ, издаје Техника 11. херцеговачке ударне бригаде, 4, 21. маја 1944 (Гацко), шапирограф (6).
- МЛАДИ КУРИР, курирске цепне новине, 11. херцеговачка ударна бригада, 3, јули 1944 (Гацко), писаћа машина, насловна страна рукописом (1).
- КУРИР, цепне новине особља при Штабу 29. дивизије, 1, јуни 1944 (Гацко), писаћа машина (2).
- УДАРНИК, мјесечник Батаљона „Раде Правица“ (Јужнохерцеговачког одреда), издаје Културно-просвјетни одбор Батаљона „Раде Правица“, 2, август 1944 (Љубиње), шапирограф (1, 6, 99).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Штаб Јужнохерцеговачког партизанског одреда, 7, 12. и 13, август 1944, Музеј Херцеговине ЗПА/К4-1-187.
- ОСВЕТНИК, лист 2. батаљона 11. херцеговачке ударне бригаде, 3, децембар 1944 (Гацко), 6, мај 1945 (Крањ), 3, писаћа машина, 6, шапирограф (1).
- БРИГАДИР, лист 12. ударне бригаде 29. дивизије НОВ Југославије, издаје Агитпроп 12. ударне бригаде, 11, 1. јула 1944 (Билећа), шапирограф (1).
- БАТАЉОНСКИ ЛИСТ, лист 1. батаљона 13. херцеговачке НОУ бригаде, издао Културно-просвјетни одбор 1. батаљона, 1, децембар 1944 (Мостар), умножила Техника 13. херцеговачке НОУ бригаде, писаћа машина, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К4-206.
- ЧЕТНЕ НОВИНЕ, лист 3. чете 4. батаљона 10. херцеговачке бригаде, уређује Пропагандно-просвјетни одбор, 1, 19. јануара 1945 (Невесиње), писаћа машина (6).
- БАТАЉОНСКИ ЛИСТ, 4. батаљона 10. херцеговачке НОУ бригаде, издавач Културно-просвјетни одбор 4. батаљона, 1, јануар 1945 (Невесиње), 4 (Иван-седло), умножила Техника 10. херцеговачке бригаде, 1, циклостил, 4, писаћа машина (1).
- БОРБА И РАД, лист извиђача, курира и технике 11. херцеговачке НОУ бригаде, 2, 1. марта 1945. у Коњицу, шапирограф (1).
- БРАТСТВО, лист 12. ударне бригаде 29. дивизије НОВ Југославије, издаје Просвјетни одбор, 1 (Мостар), писаћа машина, 11, 1. јула 1944 (Билећа), шапирограф (1).
- ЦЕПНЕ НОВИНЕ, лист Пратеће чете 3. батаљона 13. херцеговачке НОУ бригаде, издаје Културно-просвјетни одбор Пратеће чете 3. батаљона 13. НОУ херцеговачке бригаде, 2, јануар 1945 (Мостар), рукопис (1).

- ЦЕПНЕ НОВИНЕ, лист Пратећег вода при Штабу 11. бригаде (29. дивизије), 1, март 1945 (Иван-седло), писаћа машина (1).
- ХЕРЦЕГОВАЧКИ БОРАЦ, лист 13. бригаде 29. дивизије, 2/3, 15. марта 1945, Иван-седло, насловна страна рукописом, текст шапирографом (1, 99).
- ХЕРЦЕГОВАЧКИ УДАРНИК, лист 29. ударне дивизије, издаје Полит-просвјетни одсјек 29. дивизије, 1, март-април 1945, шапирограф, „Слобода“, Мостар, 1 (2, 6, 99) 2 (2, 6, 99, 110).
- ЦЕПНЕ НОВИНЕ, лист 3. чете 3. батаљона 13. херцеговачке бригаде, писаћа машина, бб (6).
- ГАТАЧКИ УДАРНИК, лист 1. батаљона, издаје Техника 11. херцеговачке бригаде, 4, фебруар 1945, 5/6, март-април 1945 (Иван-седло), излази мјесечно, шапирограф, 4, 5, 6, 7 (99).
- НАША ЗВИЈЕЗДА, лист 13. херцеговачке НОУ бригаде, издаје Техника 12. херцеговачке НОУ бригаде, 1 (6, 17), 4, фебруар-март 1945, Мостар, шапирограф, 4—5, 6 (99).
- МЛАДИ ХЕРЦЕГОВАЦ, лист 2. батаљона 11. бригаде 29. дивизије, издаје Техника 11. херцеговачке бригаде, 2, март 1945 (Иван-седло), излази мјесечно, шапирограф, 2 (1), 3 (6, 99).
- ЛИСТ, Извиђачке десетине Пратећег вода 4. батаљона 10. херцеговачке бригаде, I, II, нумерисани римским бројевима, корице тушем, текст писаћом машинном (6).
- ОМЛАДИНАЦ, лист 14. херцеговачке омладинске ударне бригаде, издаје Пропагандни одсјек 14. херцеговачке ударне бригаде, 1, март 1945 (Иван-седло), шапирограф, 1 (1), 2 (1, 2).
- ОСВЕТНИК, лист 3. батаљона 11. НОУ бригаде (29. дивизије), издаје Техника 11. бригаде, 4, 1. марта 1945 (Коњиц), излази мјесечно, шапирограф, 4, 5 (1, 119).
- ПОБЈЕДНИК, лист 11. херцеговачке ударне бригаде, издаје Пропагандни одсјек 11. херцеговачке бригаде, 1/2, шапирограф (6).
- ПОЛЕТ, цепне новине 1. чете 1. батаљона 11. херцеговачке бригаде, 5 (Љубиње), рукопис (1).
- РАДИО-БИЛТЕН, издаје Техника 12. херцеговачке НОУ бригаде, 2 (Невесинје), шапирограф (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, издаје Команда I подручја војне области 29. дивизије (Билећа), без нумерације, циклостил, 8 (6).
- СУТЈЕСКА, лист 10. херцеговачке бригаде (29. дивизије), 1, јануар 1945 (Невесинје), шапирограф (6, 119).
- УДАРНИК, лист 4. батаљона 11. херцеговачке бригаде (29. дивизије), издаје Техника 11. бригаде, фебруара 1945, наслов од 4. броја *Братство*, 3, март 1945 (Иван-седло), излази мјесечно, шапирограф (119), 4 (6, 99).

- НЕОПЦИШАНИ ЧЕТНИК, хумористички партизански лист, 3, септембар 1944, поднаслов *Неодговорни уредник Јозо*, излази када му прахне, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К4-I-212.
- УДАРНИК, цепне новине, Културно-просвјетни одбор 1. вода 1. чете 1. батаљона 13. херцеговачке бригаде, 1, 1944, 1 (2) и Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К4-I-210.
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Штаб 29. херцеговачке ударне дивизије, 18, 14. децембра 1943, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К3-I-121.
- БИЛТЕН, К. Ш. 68, ф. 1, док. 22, 11. херцеговачка бригада 29. дивизије (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, К. Ш. 68, ф. 1, док. 30, 12. херцеговачка бригада 29. дивизије (2).
- БИЛТЕН, К. Ш. 68, ф. 1, док. 31, 12. херцеговачка бригада 29. дивизије (2).
- ОМЛАДИНАЦ, К. Ш. 68, ф. 1, док. 38, 2, 1. батаљон 14. херцеговачке бригаде 29. дивизије (2).
- КУРИР, К. Ш. 68, ф. 1, док. 1, 1, 29. дивизија (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, К. Ш. 88, ф. 6, док. 33, 1, 31. јула и 1. августа 1944, Јужнохерцеговачки одред (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Јужнохерцеговачки одред, К. Ш. 88, ф. 1, док. 31, 11. и 12. јула 1944 (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Јужнохерцеговачки одред, К. Ш. 88, ф. 6, док. 32, 29. и 30. јула 1944, 1 (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Јужнохерцеговачки одред, К. Ш. 88, ф. 6, док. 35, 4. и 5. августа 1944 (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Јужнохерцеговачки одред, К. Ш. 88, ф. 6, док. 34, 2, 2. и 3. августа 1944 (2).
- РАДИО-ВИЈЕСТИ, Јужнохерцеговачки одред, К. Ш. 88, ф. 6, док. 36, 4, 6. и 7. августа 1944 (2).
- ЗОРА, цепне новине, издаје Културно-просвјетни одбор 1. вода 1. чете 13. херцеговачке бригаде, 1, 1944, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К4-I-209.
- ХЕРЦЕГОВАЧКИ БОРАЦ, лист Штаба 13. херцеговачке бригаде, април 1945, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К5-I-236.
- БРАТСТВО, лист Штаба 3. батаљона 13. херцеговачке бригаде, 2, мај 1945, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К6-II-291.
- ХЕРЦЕГОВАЧКИ УДАРНИК, лист Политичко-управног одсјека 29. ударне дивизије, 2, април-мај 1945, Музеј Херцеговине Мостар ЗПА/К6-II-290.

Садржај тих листова одговарао је њиховом основном задатку да истинито информишу и разобличавају лажни непријатеља и да стално извјештавају о стању на фронтима, о успјесима наших бораца и савезничких армија. Наравно, један од сталних и најважнијих задатака била је афирмација братства и једин-

